

WEEES

Spraakmakende Boekenlezing

23 jan. 2020

Sandra van Voorst

ONZICHT

BAAAR

ROMAN

MURAT ISIK

De leesclub van mijn vrouw verbant Mare (9) en mij naar de studeerkamer. Vanavond staat Murat Isik's *Wees onzichtbaar* op het programma.

„We gaan onze eigen leesclub wel houden”, zegt Mare en ze zet een paar opgesnorde oude knuffels, een verfomfaaid beertje en een reuze dalmatiër naast ons op de bank.

„Welkom allen!” speel ik het spel mee. „En wat vond je van het boek?” Mijn dochter steekt van wal. „Hij schrijft „Murat is ik” en dan vind ik het extra knap dat hij toch zo'n dik boek kan schrijven.”

Ben Sloot

Lezers zijn de auteur van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

Wees onzichtbaar – Murat Isik, 2017

Libris Literatuur Prijs (2018)

Boekhandelsprijs (2018)

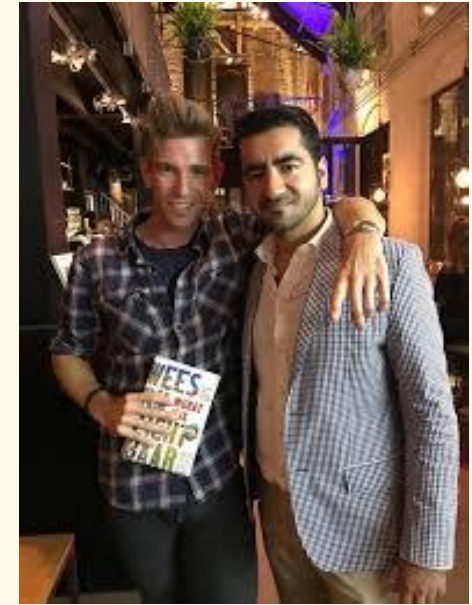
De Inkttaap 2019

NRC Boek van het jaar 2017

Nominaties voor
NS Publieksprijs 2019,
BNG Bank Literatuurprijs 2017
Halewijnprijs 201

Ontvangst *Wees onzichtbaar*

VERTELKUNST

Meesterlijk verteller

Vertelperspectief

Verteltechnieken

GENRE en THEMATIEK

Coming of age-roman

Adolescentenroman

Migratiegeschiedenissen

Multiculturele samenleving

De auteur

- Murat Isik (1977) is een Nederlandse schrijver van Zaza-Turkse afkomst.
- Studie rechtsgeleerdheid (UvA en San Francisco State University)
- 2012 debuutroman *Verloren Grond* (Bronzen Uil Publieksprijs)
- 2017 *Wees Onzichtbaar* (Nederlandse Boekhandelprijs 2018 en de Libris Literatuur Prijs 2018, Inktaap Tvserie in vooruitzicht)

De roman Wees onzichtbaar

Het verhaal

Libris juryrapport 2018

Vanaf de eerste bladzijden van *Wees onzichtbaar* is duidelijk dat hier een **meesterlijk verteller** aan het woord is. Met **schijnbaar speels gemak** wekt Isik uiteenlopende personages tot leven, wisselt hij op overtuigende wijze naargeestige scènes af met opbeurende en geeft hij zijn vertelling **ritme en dynamiek**.

De jonge Metin, vanuit wiens perspectief de roman is geschreven, is een **scherp observator met oog voor nuance**.

Wees onzichtbaar is geschreven in ruim honderd anekdotische, scherp gefocuste hoofdstukken die rijk zijn aan krachtige details en treffende observaties. **De lezer wil doorlezen**. Isik Murat trekt je vanaf de eerste bladzijde met de vanzelfsprekende autoriteit van de **geboren schrijver** het verhaal binnen en **geeft een wereld** die de lezer kent uit krantenartikelen en sociale studies, **haar plek** in een universele, beklemmende en diep menselijke roman.

Recensies over het vertellen I

Het leest als een trein dankzij de **onpretentieuze maar soepele pen** van **rasverteller** Isik die het goudmijntje van zijn ongelukkige jeugd precies in de kern heeft aangeboord. Ik verwacht er nog heel veel meer van. [*Trouw*, Rob Schouten]

Isik is een **vertelbeest**. Hij slaagt erin een beeld van de maatschappelijke verhoudingen in de Bijlmer in de jaren tachtig te geven. Dat levert geweldige scènes op waar veel om te lachen valt. [*De Groene Amsterdammer*, Kees 't Hart]

Recensies over het vertellen II

Wees onzichtbaar is een dikke roman die **vlot wegleest**, omdat Isik in elk klein hoofdstuk iets laat gebeuren (van vechtpartijen tot de Bijlmerramp) en al die anekdotische elementen samen vormen het leven van de opgroeiende Metin.

Daar zit **niet heel veel literair vuurwerk** bij, het is eerder een **realistische weergave van een rauwe jeugd** in een wijk vol geweld, een wijk waar junks voor een deel de macht hebben overgenomen.

De stemmen van Murat Isik en bijvoorbeeld Özcan Akyol zijn noodzakelijke toevoegingen binnen onze literatuur waarin het wemelt van witte gymnasiasten uit geprivilegieerde gezinnen. **Wie zijn moeder heeft zien zwoegen om geld voor het eten te verdienen, schrijft andere boeken.**

[*Tzum*, 26-08-2017, Coen Peppelenbos]

Recensies over het vertellen III

Reeds in het debuut van Murat Isik was duidelijk dat deze schrijver **de gave van het vertellen van verhalen in de genen heeft**. Deze lijvige roman over het leven van een Amsterdamse Turk (Zaza-Turks eigenlijk) bevestigt dat.

Het is geen enkel probleem dat het een verhaal is van bijna 600 pagina's. Integendeel zelfs. Het relaas van het opgroeien van de jongen in een wijk met veel import is kleurrijk, en geeft een duidelijk beeld van dit stukje Amsterdam. **Ieder aspect dat bij het opgroeien in die jaren hoort komt aan bod.**

[*Leestafel*, Muat Isik, 2020]

Een roman

- Ikvorm – dichtbij, authenticiteit?
- vertellend ik en belevend ik
- ikvertelperspectief – onbetrouwbaar?

Vertelperspectief, tijd en structuur

Het verhaal speelt zich af tussen 1983, wanneer het gezin Mutlu in Nederland komt wonen, en ongeveer 1997, wanneer Metin al aan zijn studie is begonnen. Het verhaal wordt geheel verteld in de verleden tijd. We leven met Metin mee hoe hij opgroeit van een vijfjarige tot een volwassen man.

Proloog:

In de tijd dat de eerste springers te pletter vielen van onze flat, begon mijn vader aan zijn nachtelijke pleziertochten door Amsterdam. [...]

Ik stond op het balkon en keek uit over onze wijk. In het zwakke schijnsel van de lantaarnpalen was het alsof schimmen door de verlaten straten trokken en de geesten van de springers door de kale bosjes doolden. [...]

Met een onrustig gevoel keerde ik terug naar bed. Niet veel later werd ik gewekt door braakgeluiden uit de badkamer: mijn vader ontdeed zijn lichaam voor de tweede nacht op rij van de vurige whisky die hij er even daarvoor onbezonnen had ingegoten in het gezelschap van mensen die wij nooit zouden ontmoeten [7]

Hoofdstuk 102, fungeert als een **epiloog**.

Het kleine, tochtig station waar ik zes jaar lang op de metro naar school stapte, is opgeslokt door een ruimteschip dat station Amsterdam Bijlmer ArenA is gedoopt. [...]

Ik check uit met mijn ov-chipkaart en daal af met de eindeloze roltrap. [...]

Op het Bijlmerplein krijg ik een paar onverwachte teleurstellingen te verwerken: de grote openbare bibliotheek, het veilige huis van mijn tienerjaren, is verdwenen. Even verderop zie ik dat de grote Hema, waar ik mijn eerste rookworst at, er niet meer is. En in de Shopperhal zijn veel winkeltjes uit de jaren tachtig en negentig verdwenen.

En dan ineens sta ik voor de Volmar, ben ik terug in het jaar 1995 en zit ik weer achter de kassa, met achter me Yurendell en Sonny. Het kassakantoor van mevrouw Pauw, het fort van waaruit ze op de kassa's uitkeek, is er niet meer. Mevrouw Pauw moet al jaren geleden met pensioen zijn gegaan. Hoe oud zou ze nu zijn? Zou ze nog leven? [593]

Verteltechnieken

- **Chronologisch-succesieve weergave**
- **Terugblikken en flashbacks** – thematische ordening
- **Iteratief vertellen**

Mijn vaders uitstapjes kenden een uitgebreide en tijdrovende voorbereiding volgens een nauwgezet protocol. De exercitie begon al vroeg met een lange warme douche. Daarna positioneerde hij zich, nadruipend in zijn badjas, voor de spiegel voor de eerste ronde die zo'n drie kwartier in beslag nam. Eerst borstelde hij zijn haar strak naar achteren in zijn dagelijkse hommage aan Michael Corleone. Terwijl iedereen in huis nog sliep, haalde hij daarna de kolossale rode föhn tevoorschijn die hij uit Duitsland had meegebracht in een speciaal daarvoor aangeschaft koffertje. [25]

Inleidende iteratieve passages

Mijn zus en ik liepen altijd samen naar school. Soms werden we vergezeld door haar klasgenoten Nuha en Lastri, waardoor ik ertoe was veroordeeld tien minuten lang naar meisjesgeroddel te luisteren. [...]

Op een van onze ochtendwandelingen naar school zei mijn zus ineens: 'Wij zijn ook moslim.' Ze zei het op zo'n vanzelfsprekende toon dat ik me afvroeg of zij iets wist wat mijn ouders me pas zouden vertellen als de tijd er rijp voor was. [82]

Vooruitwijzingen

Pas later zou ik beseffen dat... Toen wist ik nog niet dat...

Op die 4de oktober in 1992 wist ik ook nog niet dat het Bergkamps laatste seizoen voor Ajax zou worden. Hij was bezig aan zijn afscheidstournee langs de Nederlandse velden.

En op die 4de oktober in 1992 wist ik ook niet dat de Bijlmer voor altijd zou verdwijnen.[441]

Achterafinzichten

Veel later dan goed voor me was zag ik in... hij had er eigenhandig voor gezorgd dat het thuis onveilig was. [376]

In de eerste beschrijving van meneer Rolf:

Toen ik hem voor het eerst ontmoette zag ik het niet: de donkere wolk vol tragiek die hem altijd achtervolgde. Ook toen ik ouder werd, had ik nauwelijks door dat het leven hem langzaamaan omlaag drukte [20]

Onopvallende kleuring:

Ze zat keurig rechtop op de bank en hoewel het warm was, had ze een dunne lichtgroene sjaal om haar hals gewikkeld. Haar weelderige rode haar hing los. Als ik had geweten wat een au pair is, dan had ik gedacht dat ze dat was. Ze keek op met een stralende blik en kwam overeind toen ze me zag. [119]

Achterafinzichten

Extra informatie:

‘Ze willen gewoon indruk maken op de chickies.’

Saleem en ik zouden pas later te weten komen dat Kwaku niet lang voor onze geboorte was begonnen als een voetbaltoernooi voor Surinamers die niet op vakantie konden. Elke volgende editie kwamen er meer eetkraampjes bij, stegen de bezoekersaantallen en groeide Kwaku zelfs uit tot het grootste multiculturele festival van Nederland.

‘Laten we wat drinken,’ zei ik na een tijdje verveeld. [215]

Vertellerscommentaar

Karakterisering, geschiedenissen (van andere personages), beschouwingen:

Maar misschien was dat het probleem juist: mijn vader kende geen schaamte. Hij was een losgeslagen vrijgezel die grenzeloos wilde genieten van alles wat het meest welvarende deel van Europa hem te bieden had, zonder verantwoording af te leggen, of zich te verontschuldigen voor de vele excessen die hij zich meende te kunnen permitteren tegenover de vrouw die hij – volgens zijn eigen onnavolgbare redenering – had gered van de armoede én het kansloze gezin waarin ze was opgegroeid. [...]

Hij noemde zich communist en zette zich daarmee af tegen het grootste deel van de immigranten die hier onderbetaald en ondergewaardeerd werk kwamen doen, en hij liet zich daarop voorstaan. Hij riep dat hij met grotere idealen bezig was dan slaafs geld verdienen in nederige dienst van het vermaledijde kapitalistische systeem dat het proletariaat uitbuitte en het arme deel van de wereld uitkneep. Het was de reden dat hij tegen werken in loondienst was. De term 'communist' verschaftte hem het intellectuele aureool dat hem in zijn jaren in Turkije wegens het gemis aan en hoge scholing ontbroken had. En in tegenstelling tot waar de term voor stond, gaf het hem iets elitairs, iets verhevens. [...] [78]

Buiten het blikveld van de ik I

Het eerste privégesprek tussen moeder en Ayşe, waarin moeder haar vraagt of ze weet wat ze haar gezin aandoet is belangrijk, maar Metin is daar natuurlijk niet bij, of wel?

Thuis dook mijn vader meteen de wc in met een boek. Mijn moeder trok een schoon dekbedovertrek uit de kast en liep ermee naar Ayşes kamer. Mijn voorgevoel had me niet in de steek gelaten. Ik positioneerde me onopvallend bij de deuropening.

‘Ik heb een schoon dekbedovertrek voor je,’ zei mijn moeder. ‘Ik help je wel even met verwisselen.’ [...]

Mijn moeders stem trilde. ‘waarom doe je mijn gezin dit aan?’ En pas toen begreep ik wat de komst van Ayşe met mijn moeder had gedaan. [133]

Buiten het blikveld van de ik II

Verhalen waar Metin niet bij geweest is, worden verteld door andere personages, zoals de geschiedenis van de Bijlmer wordt verteld door meneer Rolf (meneer Rolf als spreekbuispersonage, Metin als Sprechhund)

De ikverteller creeërt expliciet een verhaal op basis van anderen:

Ik had als kind altijd geloofd dat mijn vader na zijn vlucht uit Turkije alles in het werk gesteld had ons naar Duitsland te halen om ons een betere toekomst te bieden. Het werkelijke verhaal, dat ik gaandeweg leerde kennen, maakte me bitter noch somber. Het verklaarde veel. [151-156]

Show, don't tell ↔ tell, don't show ?

Recensies

De roman leest soepel, maar de stijl is die van een volwassen verhalenverteller, geen ontwikkeling van een jongentje van vijf naar een student. Daar bedoel ik mee: plechtig en soms met archaïsche of formele woorden als 'nochtans' en 'evenals'. Dat staat in scherp contrast met de taal die je misschien zou verwachten van een jongen met een migratieachtergrond uit de Bijlmer. Soms is de verteltoon merkwaardig plechtig (...) waardoor de zinnen uit de toon vallen met waarnemingen van een puber.

[...] Isik een uiterst doeltreffende, plechtige stijl inzet om de beklemming van zijn zich emanciperende held voelbaar te maken. Via ouderwets aandoende formuleringen slaagt hij erin al te grote emoties en *tearjerkerij* op afstand te houden. Wat de onderliggende emotie van deze roman krachtig versterkt.
[Groene Amsterdammer, 03-08-2017, Kees 't Hart]

Vertelkunst in *Wees onzichtbaar*

Het inlevingskarakter van het belevend-ik, vermengd met het retrospectieve perspectief van een belevend-ik annex vertellend-ik, geeft de lezer het gevoel met een meesterlijke verteller van doen te hebben (– die alle touwtjes in handen in handen heeft, maar waarbij het lijkt dat het verhaal zich vanzelf ontrolt).

Dit is terug te voeren op de beschouwende verteller in de traditie van de klassieke ontwikkelingsroman (- misschien zelfs tot op de bildungsroman, de voorloper van de coming of ageroman).

Coming of age

Een coming of age-verhaal is veelal een vertelling over hoe allerlei factoren de volwassenwording en identiteit van een adolescent bepalen.

Oorsprong: in de 19^e eeuw thematiseren adolescentenromans de innerlijke en geleidelijke groei van een personage in wisselwerking met zijn of haar omgeving.

De Bildungsroman beschrijft de zoektocht van de hoofdpersoon naar een eigen identiteit. Via avontuurlijke gebeurtenissen doorloopt hij drie vastliggende fasen: kindertijd, adolescentie en volwassenheid. Deze fasering weerspiegelt de ontwikkeling van de jonge mens die met vallen en opstaan, tegenslagen en conflicten uiteindelijk leert deelnemen aan de volwassen samenleving.

Bildungsroman

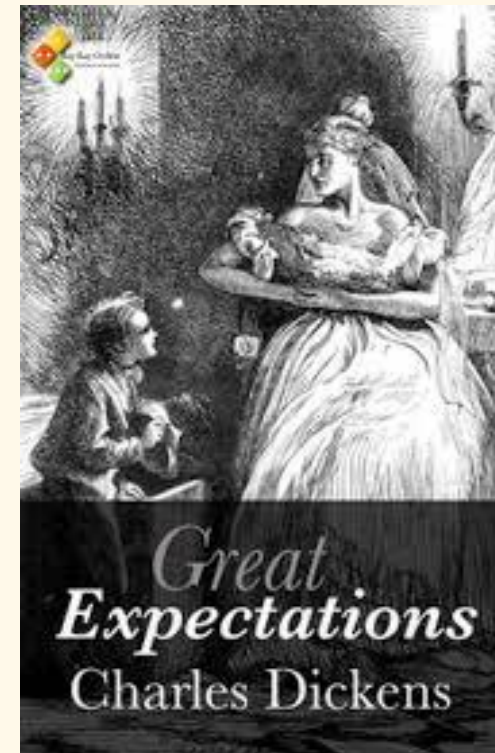
J.W. Goethes

Wilhem Meisters Lehrjahre (1775-1776)

Charles Dickens

Great Expectations (1861)

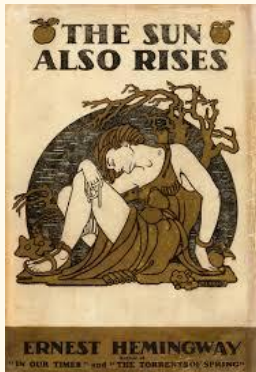
Vervolg I

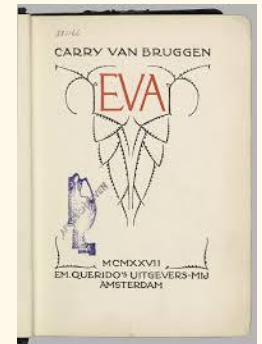
Jane Eyre (1847) van Charlotte Brontë

het Nederlandse prototype: *Historie van mejuffrouw Sarah Burgerhart* (1782) van Betje Wolff en Aagje Deken

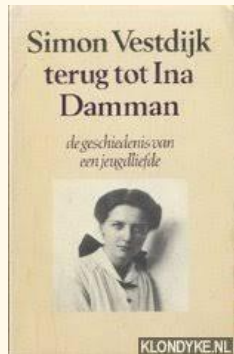

The Sun also rises (1926)
van Ernest Hemingway

Eva (1927) van Carry van Bruggen

Terug tot Ina Damman (1934)
van Simon Vestdijk

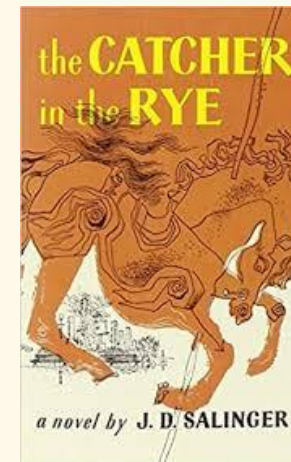
Kees de jongen (1923)
van Theo Thijssen

Vervolg II

De avonden (1947) van Gerard Reve

The catcher in de Rye (1951) van J.D. Salinger

Bonjour Tristesse (1954) van Françoise Sagan

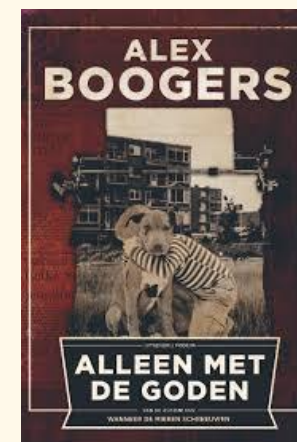
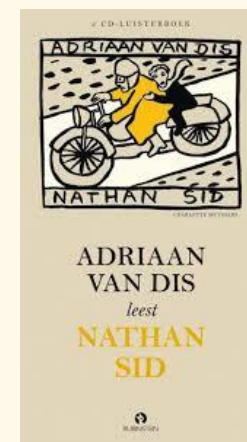

Willekeurig nog wat titels:

Opwaaiende zomerjurken van Oek de Jong

De Indische romans van Adriaan van Dis

Alleen met de Goden van Alex Boogers

Finse Dagen van Herman Koch

Coming of age-romans

Deze romans vertellen over adolescenten die – vaak schoksgewijs – ervaringen opdoen die de overgang naar volwassenheid mogelijk maken of juist belemmeren.

- psychologische sleutelervaringen
- initiatievorm echte zoektocht of een reis of een innerlijke reis naar een onzekere toekomst, waarbij confrontaties, twijfels en angsten het maken van noodzakelijke keuzes bemoeilijken.
- mogelijkheden tot herkenning en identificatie, maar ook bevreemding, erkenning en inzicht, waardoor veranderingen mogelijk worden.
- behoefte aan veiligheid en binding met anderen zoals binnen het gezin, de familie enerzijds en het verlangen naar individuele keuze, het ideaal van een vrije dynamische persoonlijkheid en risico strijden met elkaar. Maak je keuzes of juist niet?
- open einde, ‘het leven als een waagstuk’, zonder garanties, maar met volop kansen.

Coming of age-romans

Familie

Vader-zoonrelatie

Op een dag – ik was een jaar of negen – werd het mij allemaal duidelijk. ‘Ik had nooit kinderen moeten nemen,’ zei mijn vader terwijl hij naar het tafelblad staaarde alsof het pas op dat moment tot hem doordrong, en we medelijden met hem moesten hebben.

‘Harun, niet waar de kinderen bij zijn,’ zei mijn moeder.

‘Ze mogen het weten,’ zei hij. ‘Ze moeten weten dat ik anders ben.’ Hij zweeg even en keek toen ineens trots op; ‘Ik ben geen klassieke vader, ik ben een communist!’

Ik keek hem onbewogen aan. En ik herinner me goed dat ik me niet gekwetst voelde. Voor het eerst voelde ik me niet gekwetst, want ik dacht: je hebt gelijk. Je hebt helemaal gelijk, baba. Dit zegt een vader niet tegen zijn kinderen. En alleen daarom al had je geen kinderen moeten nemen. Alleen daarom al had je geen vader mogen worden. Alleen daarom al had je mijn vader niet mogen zijn. [52]

Vader-zoonrelatie

‘En weer veel later zou ik beseffen: jouw advies aan mij om rechten te studeren, betekent in feite dat je mij helemaal niet kent, niet werkelijk in mij geïnteresseerd bent. Anders had je in de eerste plaats gevraagd waar mijn belangstelling naar uitgaat. Dan had je geïnformeerd naar mijn dromen.’ [546]

De lijn Izmir-Amsterdam was verbroken. [592]

Identiteit

Fragment: wat was er nou van mijn vader op mij overgegaan? [331]

Eenzaamheid, onzichtbaarheid en vriendschap

Saleem, Floyd
Moeder en zus

Kaya – spiegelverhaal?

En ineens deed Kaya me aan mijn vader denken. Misschien leefde hij wel het leven dat mijn vader altijd had willen leven, altijd onderweg zijn, altijd op zoek naar iets beters, zonder verantwoordelijkheden. Daar zijn waar de wind hem brengt. Misschien konden ze het daarom zo goed met elkaar vinden.

‘Kaya, als je vrij wilt zijn, dan moet je niets doen waar je later spijt van zult krijgen.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Neem geen kinderen omdat je je gedwongen voelt, want dat zal je uiteindelijk ongelukkig maken. En je gezin ook.’

Kaya keek me een tijdje zwijgend aan en zuchtte toen opgelucht. ‘Ik ben zo blij dat je dit zegt.’ [...] [576]

Multiculturele problematiek, immigratie en cultuurverschillen

Libris juryrapport:

Metin weet zich van meet af aan **een buitenstaander**, niet alleen binnen het gezin, waar hij het liefst zo onzichtbaar mogelijk blijft. In de **veelkleurige Bijlmermeer** wordt hij door een leeftijdgenoot, de treiterkop Dino, vanwege zijn achtergrond 'schoonmaker' genoemd – alle Turken zijn immers schoonmakers? Op school geldt hij als een dromer. Pas als hij bevriend raakt met de zelfbewuste Kaya Türkyilmaz, wordt Metin minder eenzaam.

[...] *Wees onzichtbaar* is een afwisselend grappige, verontrustende en tot empathie nodende **roman over migratie en opgroeien in Nederland**. Met de persoonlijke groei neemt ook het zelfvertrouwen toe. Door conflict en confrontatie ontdekt de hoofdpersoon zijn eigen identiteit en plek in het gezin, op school en op het werk.

[...] Isik Murat trekt je vanaf de eerste bladzijde met de vanzelfsprekende autoriteit van de geboren schrijver het verhaal binnen en **geeft een wereld die de lezer kent uit krantenartikelen en sociale studies, haar plek in een universele, beklemmende en diep menselijke roman**.

Zichtbaarheid en onzichtbaarheid

De titel *Wees onzichtbaar* komt in de roman verschillende keren terug.

We moesten geduld hebben en doorstaan wat op ons afkwam. Het had geen zin om weg te lopen voor de pijn, we konden nergens heen. En als het ons te veel werd, moesten we onzichtbaar zijn.[8]

Vanaf dat moment deden mijn zus en ik er alles aan om niet op te vallen. We leerden naar de grond te staren en als onopvallende spookjes door het huis te dwalen, op weg naar de ruimte die ons was toegewezen. [19]

Vanaf dat moment [...] wilde ik me alleen nog maar terugtrekken in een hoekje van de klas, ik wilde onzichtbaar zijn en zwijgend en in stilte de dagen doorbrengen. [296]

Zichtbaarheid en onzichtbaarheid

Als Metin de keuze moet maken voor een studie, realiseert hij zich dat hij eerst een veel belangrijker vraag moet beantwoorden **'Wie was ik?'**

Ik was de jongen die jarenlang alleen maar bezig was geweest met overleven, met schuilen achter mijn schild, met me schrikachtig door de dagen heen slepen. En Nu werd er voor het eerst iets aan mij gevraagd. Een vraag die meteen zo veelomvattend was, zo groot, dat hij mij verlamde. Want wat wilde ik eigenlijk met mijn leven doen? Ik wist alleen wat ik niet wilde: de persoon blijven die ik was. En daarvoor moest ik mezelf terugvinden, degene die ik ergens tijdens de overlevingstocht had achtergelaten in een donker woud vol twijfels. [543]

Kijken en gezien worden

Benali stelt dat **je huidskleur een bom legt onder je taal** en noemt dat '[v]erraderlijk omdat kleur alleen gezien wordt door hen die het ervaren en niet of nauwelijks zichtbaar is voor hen die er niet mee geconfronteerd worden. Maar wat het echt tot een probleem maakt, is dat ook zij die het willen zien, dat niet of nauwelijks lukt' [Benali, 2016, z.p.]

Een hedendaagse verwoording van deze onzichtbaarheid geeft Nasim Miradi in de Woutertje Pieterse Lezing van 2017:

Want ik creëerde **een nieuwe werkelijkheid**, een werkelijkheid zonder oma met hoofddoek en mét ouders die heerlijk konden meeblèren met 'een eigen huis, een plek onder de zon'. **Ik creëerde een wereld waarin ik het gevoel had dat ik erbij hoorde, een Nederlander was.**

Dat ik, met een islamitische familie, ook een Hollander ben, begreep ik niet als kind. Ik voelde mij een **in-betweenner**. Iemand die tussen twee werelden leeft, en zich noch bij de één, noch bij de ander helemaal thuis voelt. [Nasim Miradi, 2017, p. 179]

De volwassenwording van multiculturele literatuur

In het laatste decennium van de twintigste eeuw debuteerde gelijktijdig een aantal, veelal jonge schrijvers en dichters van Marokkaanse komaf, zoals Said el Haji, Najoua Bijjir, Naima El Bezaz, Mustafa Stitou en Abdelkader Benali.

Deze eeuw zijn er nieuwe stemmen bijgekomen van Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en andere schrijvers met een niet-westerse achtergrond, denk aan Mano Bouzamour, Özcan Akyol, Karin Amatmoekrim, Said El Haji, Jamal Ouariachi, maar ook de tweede generatie Indische schrijvers als Afred Briney, met *de Tolk van Java* (Librisprijs 2017) of de Vietnamese Nhung Dam met haar roman *Duizend Vaders*.

Multiculturele coming of age-romans

- Verhalen die spelen in de hedendaagse multiculturele samenleving, geschreven door auteurs met een niet-westerse culturele achtergrond.

Thematische overeenkomsten:

- opgroeien in een gezin dat bepaald wordt door het migratieverleden van de ouders;
- scheefgroeïende gezinsverhoudingen;
- het vormen van een eigen identiteit; een gevoel van nergens echt geaccepteerd zijn, nergens echt bij te horen.
- laveren tussen een traditioneel thuismilieu en een leven daarbuiten. De personages moeten voortdurend schakelen tussen de verschillende leefomgevingen.
- ontwikkelen van een eigen identiteit, op basis van de culturele tradities waarin ze opgroeien en de subculturen waar ze nu en dan bij horen of zich aan willen ontworstelen.

Die identiteitsontwikkeling die de kern is van adolescentenliteratuur, krijgt in multiculturele verhalen een extra dimensie.

Het zijn verhalen over jongeren van nu, jongeren op zoek naar een plek voor zichzelf, tegen het decor van een stadsleven in de voormalige nieuwbouwwijken, zoals de Bijlmermeer.

De spanning tussen ouders en kinderen wordt treffend verwoord in het essay 'De derde generatie: Uit de koffer van mijn vader' van Lotfi El Hamidi (2017):

En het beeld van de kinderen die opgroeien als kleurling in een overwegend witte samenleving, zoals de niet gevierde verjaardagsfeestjes, de hoge succeseisen van migrantenouders, het gebrek aan representatie en de subtiele maar ook expliciete gevallen van discriminatie en racisme. De rode draad van zijn verhaal: de zoektocht naar een tussenpositie in een land waarin je weliswaar geboren en getogen bent, maar waar je je vanwege je huidskleur en (vermeende) religieuze achtergrond continu moet verhouden tot de dominante meerderheidscultuur, terwijl je aan de andere kant de banden met familie en de minderheidsgroep wil blijven behouden. [El Hamidi, 2017, z.p.]

Wees onzichtbaar

En zo rolde ik de middelbare school binnen, met een veel te grote rugzak met boeken voor acht lessen en een onzichtbare rugzak met de dagelijkse ervaringen in de achterstandswijk. Ondertussen pendelde ik tussen thuis, school, moskee en straat, elke ruimte met eigen verwachtingen en regels. [p]

Hoe wordt Metins coming of age verbeeld?

Moet hij strijd leveren om zich staande te houden in een onveilige omgeving, om niet op te vallen, om erbij te horen, succesvol te zijn en aan de verwachtingen van zijn ouders te voldoen? Welke grenzen moet hij oversteken, en welke strategieën kiest hij om daarmee om te gaan?

1. De hoge verwachtingen van de ouders

Misschien kwam het door het avontuur dat me te wachten stond dat ik mijn schouders ophaalde: 'Dan ga ik toch naar klas 1F?'

Mijn vader keek me aan alsof ik had gezegd dat ik vuilnismans wilde worden. 'Praat geen onzin jongen. We hebben ons er niet al die jaren voor ingezet om je naar de mavo te laten gaan.' [224]

2. Buitenbeentje

De hele klas stond voor het lokaal op de wiskundeleraar te wachten. Iedereen leek elkaar al jaren te kennen. Kleine groepjes jongens en meisjes stonden samengepakt alsof ze deel uitmaakten van een geheim genootschap. [233]

Metins 'anders-zijn' dan de dominante meerderheid wordt niet alleen gedefinieerd door zijn **etnische afkomst**; er is duidelijk sprake van intersectie met **sociale klasse** of **milieu**. **Religie** blijkt ook een factor.

3. Religie

Als jonge jongen worstelt Metin met zijn etnische, niet-religieuze identiteit.

Op een van onze ochtendwandelingen zei mijn zus ineens: 'Wij zijn ook moslim.' Ze zei het op zo'n vanzelfsprekende toon dat ik me afvroeg of zij misschien iets wist wat mijn ouders me pas zouden vertellen als de tijd er rijp voor was.

'Ja, Turken zijn ook moslim,' zei Nuha meteen alsof ze Turkije onlangs uitgebreid had bestudeerd in een encyclopedie. Ik verwachtte dat mijn zus haar zou corrigeren en zou uitleggen dat we geen Turken waren. Toen ze slechts instemmend knikte, kon ik het niet langer allemaal stilzwijgend aanhoren. Dat we opeens moslim waren was tot daaraan toe, want Saleem en mijn klasgenoot Hamid waren dat ook, maar we konden niet ook nog opeens Turken zijn. In mijn gedachten hoorde ik mijn vader voor de zoveelste keer tegenover de visite een betoog houden over onze afkomst: 'Wij zijn Zaza. Nee, geen Koerden, maar Zaza. Een heel ander volk met een eigen taal.'
[82-83]

4. Nergens veilig: sociale grensoverschrijdingen

Drie plekken waar Metin zich staande moet houden: thuis, de wijk, op school

5. In het oog van de ander

Er zit een gevoelige scène in *Wees onzichtbaar* die heel precies aangeeft hoe bepalend anderen kunnen zijn voor iemands zelfbeeld. Tijdens de Engelse les zegt een klasgenoot van Metin ineens ‘Wat praat jij eigenlijk raar.’ Metin is te verbouwereerd om de nare opmerking gewoon te negeren: hij gaat er serieus op in, wat de situatie erger maakt.

Toen ik die dag terugliep naar huis, was ik ervan overtuigd dat ik een spraakgebrek had. Terwijl die gedachte zich als een furieus gif in elke vezel van mijn lichaam nestelde, was het alsof er een stuk uit mij was verdwenen, alsof de dwerg een gapend gat in mijn borstkas had geslagen en net zo lang in de verse wond had gewroet tot hij het glimmende orgaan had gevonden dat mij tot voorleeskampioen van de Bijlmerhorst had gemaakt, en het vervolgens lachend in zijn kleine hand had fijngedrukt. En vanaf dat moment wilde ik me alleen nog maar terugtrekken in een hoekje van de klas, ik wilde onzichtbaar zijn en zwijgend en in stilte de dagen doorbrengen. (...) ik was mijn gave kwijtgeraakt. Dat ze me voor ‘schoonmaker’ hadden uitgemaakt, kon ik op de een of andere manier nog verdragen. Maar nu hadden ze iets van me afgepakt.

Ze hadden me monddood gemaakt. Ik kon niet eens meer bij de fijne herinneringen komen, de herinneringen aan de voorleesbeurten op de Bijlmerhorst waar ik zo van genoten had, en waar meester Gregory mij uitvoerig voor had geprezen. Ze waren plotseling bedekt met een massieve laag puin, doordrenkt van twijfel en angst. [556-557] 42

[dictaattekst]

- Om de vernedering compleet te maken, krijgt Metin uitgerekend in de week na het incident dat zijn zelfvertrouwen had vermorzeld in de klas een voorleesbeurt. Hij kan zich niet verschuilen en zichtbaar voor al zijn klasgenoten krijgt hij geen lucht meer en verliest hij tijdelijk zijn stem. Voor Metin was zijn stem een belangrijk onderdeel van zijn 'zelf' waarmee hij positief zichtbaar was op zijn vorige school.
- De vraag is echter of jezelf onzichtbaar proberen te maken een effectieve strategie is, zeker wanneer anderen toch zien wat ze willen (of kunnen) zien. En dat is precies wat Metin dan uiteindelijk laat zien in de roman.

Slot

[dictaattekst]

Metin moet wel de grenzen oversteken op het gebied van - vooral - sociale klasse en culturele gebruiken. De uitdagingen die hij tegen komt, hebben vooral te maken met zijn afkomst: de manier waarop het thuismilieu afwijkt van dat van zijn klasgenoten, de lage verwachtingen van de omgeving (citotoets, bijklasje Nederlands) versus de hoge druk door verwachtingen van familie, de vooroordelen en het onbegrip door cultuurverschillen. Uiteindelijk zien we bij hem ook bepaalde strategieën loskomen; initiatieven nemen, verbale expressiviteit aanleren, toekomstgericht worden en een doelbewustzijn ontwikkelen.

In de zachtmoedige Metin schuilt uiteindelijk dus ook zelfbewuste jongeman.

In alle misère blijft hij altijd dicht bij zichzelf. Door zijn vriendschap met de zelfverzekerde Kaya kruipt hij langzaam uit zijn schulp. Als zijn belangrijkste kwelgeest het veld heeft geruimd, staat niets hem meer in de weg om geaccepteerd te worden en het vwo op een prettige manier af te ronden. Doelgericht gaat hij door naar de universiteit, zelfs de geplande reis met Kaya kan hem daar niet van af brengen. Uiteindelijk bereikt Metin zelfs een status quo met zijn vader, al is het dus niet eind goed al goed.

Maar dat hoeft ook niet in een coming of age-roman waarin het leven een waagstuk is, een open einde heeft, maar wel met alle kansen.

Slot

WEEES
ONZICHT
BAAR

ROMAN
MURAT ISIK

